

«АРКАНОВЕ КОЛО» МИХАЙЛА ГРИНИШИНА

Петро Андрійчук

Чим цінні для нас спогади людей, які на своєму віку чимало бачили, пережили, створили? Насамперед тим, що в них подано реальні події минулого, нові й приховані факти із життя знаних осіб, невідомі постаті. Ці життєписання передають переживання, настрої, ідеї, які керували людьми в тій чи тій ситуації, соціальні, моральні, інтелектуальні, мистецькі віяння епохи. Спогади митця уможливають безпосередньо зсередини відчутти тонкощі того невлвовимого процесу, який називаємо творчістю. В автобіографічній книжці М. Гринишина «Арканове коло», що вийшла друком у київському видавництві «Юніверс» 2007 року, ми все це знаходимо.

М. Гринишин — знакова постать у народно-хоровій творчості, людина надзвичайно широкого мистецького діапазону. Він — диригент, свого часу керівник Гуцульського ансамблю пісні і танцю, а ще був ведучим, якщо послуговуватися нинішньою термінологією, однієї з найрейтинговіших у 1970—1980-і роки програми «Сонячні кларнети» на українському телебаченні; професор, завідувач кафедри хорового диригування Київського національного університету культури і мистецтв, народний артист України, автор славнозвісної пісні «Вівці мої, вівці», що сягнула найвищого визнання і стала народною. Тому його спогади є неабиякою цінністю для всіх, хто цікавиться духовністю українського народу.

Блискучий оповідач, Михайло Петрович завжди привертав увагу слухачів своїми дотепними, веселими, а подеколи й драматичними історіями. Його хотілося слухати ще і ще. Тому й просили слухачі тих усних новел викласти все, що переповідав, на папір. Але чи то страх його брав перед незвичною для себе справою, чи скромність, а може й недооцінка пережитих подій — за перо довго не брався. Однак час істини настав — перед нами явилось «Арканове коло», що охопило три чверті ХХ ст. і початок

ХХІ. Ці спогади — перші в народно-хоровій царині, а з блискучими мемуарами геніального О. Кошиця утворюють своєрідний диптих у вітчизняному хоровому мистецтві загалом.

З перших слів М. Гринишин уводить читача в дивовижно-поетичний світ Карпатського краю: «Хто не бував на Гуцульщині, той не бачив справжнього дива, не спостерігав з глибоким хвилюванням, як в надвечір'я сонце сідає за високі верховини і своїм промінням позолочує шпилі велетнів-гір, як на зелені полонини спадають сріблясті роси, білими хвилями стеляться тумани, той не чув як дзюркотять гірські потічки, як шумить бистрий Черемош, а в кошарах ледь-ледь бринять срібні дзвіночки. Та ось в небі сходить перша зірка і посилає на землю благодатну тишу. В таку пору то там, то тут починають вигравати свої чудові мелодії сопілки, фляори, скрипки, дрімби і цибали...» (с. 7).

І, продовжуючи, екстраполює цю величну красу на людину, на її духовність, культуру: «Гуцульщина... край неповторної краси і поезії. Немов сама природа створила його для головної пісні і запального танцю, чарівної вишивки і різьби по дереву, узорчатих килимів і барвистих писанок. Народне мистецтво гуцулів не раз дивувало світ своєю самобутністю і непідробністю, генієм простого верховинського люду. Та життя карпатського народу, його тяжке історичне минуле далеко не гармоніювали з казковою природою гір. І все ж верховинець не корився в ярмі та неволі, не схилився перед жорстоким утиском, який чинили австро-угорські феодали і польська шляхта» (с. 7).

Назва «Арканове коло» глибоко символічна, бо означає і чоловічий звияжний танок, і довгий мотузок із зашморгом, яким ловлять тварин. Арканове коло — ніби метафоричний життєвий коловорот М. Гринишина. За зовнішнім спокоєм і впевненістю автора навіть важко повірити, що той зашморг багато років висів над його головою, перевіряв на міцність

дух і незламність волі, адже значна, найбільш дієва частина життя припала на тоталітарні часи — його неодноразово штовхали на «пересвідомлення» поглядів. Та він зумів себе відстояти, завдяки твердому характеру і непоступливій вдачі. Адже свідомим українцем став не в грудні 1991 року, коли було безпечно, а від самих початків. Таким, власне, він з'явився на світ, таке його родове коріння. Засадничий принцип митця — українство, якому не зрадив ні на йоту. Вельми красномовними в цьому контексті є слова одного з глядачів, адресовані М. Гринишину після концерту Гуцульського ансамблю в Києві: «Навіть у кого безнадійно приспана національна свідомість, то подивившись і послухавши ваш концерт, вона обов'язково прокинеться» (с. 127).

Є люди, які відразу стають знаменитими. Михайло Петрович торував дорогу до визнання впродовж життя, пройшовши через свою Голгофу. На своєму віку ця сонячна людина добряче сьорбнула з гіркої чаші, але, незважаючи на, здавалося б, непереборні труднощі, здолав їх із честю, не обізлившись на світ, на довколишніх.

Мистецька стихія буяє в ньому завжди. Ось як описує він свої перші, ще дитячі музичні враження: «Співаючи в хорі [...], я вперше почув тоді дивовижні за красою духовні твори композиторів Д. Бортнянського, М. Березовського, А. Веделя, майстерні обробки народних пісень М. Лисенка, М. Леонтовича, К. Стеценка, зарубіжну класику. А всі "Вечорниці" П. Ніщинського пам'ятаю і по сьогодні. Під враженням цих шедеврів мені самому хотілось творити» (с. 25).

Тому після виснажливої фізичної праці, ночами, коли всі спали, у комірчині при свічці опановував гру на скрипці. Невдовзі із чисельної сім'ї, в якій, окрім нього, було ще восьмеро братів і сестер, створив родинний співочий гурт. Наступним етапом творчого вияву вісімнадцятилітнього юнака став організований у сусідньому с. Тишківці церковний хор, де п'ять років служив дяком у греко-католицькій церк-

ві. Згодом зацікавився фотографією, малюванням, створенням театральних декорацій.

«Арканове коло» має наскрізну сюжетну лінію, однак деякі розділи ніби окремі новели або ж бувальщини. Так, спомини про славетну С. Крушельницьку, його учителя вокалу у Львівській консерваторії майже без змін були опубліковані в Тернопільській культурно-мистецькій газеті «Соломія».

У спогадах надзвичайно багато цікавих приватних життєвих історій, через призму яких простежуємо життя українців упродовж восьми останніх десятиліть. Деякі деталі автор подав ескізно, але для читача то неначе ключ до усвідомлення минулих подій. У деталях митець зберіг істинний народний дух і лад: психологію, красу, мудрість щирого, працьовитого й талановитого народу.

Книжка містить величезний масив інформації, щільно зіткана з фактів та імен. На її сторінках ідеться про аматорський театральний рух, музичне товариство «Боян», «Просвіту», Українське національно-демократичне об'єднання та інші громадські організації, що функціонували в 30-і роки ХІХ ст. на Прикарпатті. Автор описав воєнне лихоліття у Львові (с. 34–37), діяльність хорového товариства ім. М. Леонтовича (с. 137–139) та зародження професійної підготовки вчителів музики в 1960-і роки на Івано-Франківщині (с. 139–144). Через авторське бачення дізнаємося про творчу атмосферу Станіславського, тепер Івано-Франківського (с. 39–42) і Чернівецького (с. 63–67) музичних училищ, Львівської (с. 43–59) і Одеської (с. 82–88) консерваторій, про історію становлення кафедри хорového диригування в Київському інституті культури, нині Київського університету культури і мистецтв (с. 153–164). Доволі ґрунтовно описано телевізійний конкурс «Сонячні кларнети» (с. 176–183), що був «ковтком свіжого цілющого повітря для наших духовно зубожілих і спраглих людей». Послугуючись конкретними фактами, автор викриває сутність пресловутих за радянщини худрад, «мудре» керівництво радянських та «компе-

тентних» органів культурно-мистецькими процесами, що спонукали до творення щедрівок на кшталт:

*Квітне Верховина,
Пишно розквітає,
Та най буде здоров'ячко
Радянському краю.*

В «Аркановім колі» вміщено вельми цікаві деталі про славний український рід Шухевичів, легендарного міністра культури України Р. Бабійчука. Лаконічні штрихи до портретів композиторів М. Лисенка, Д. Шостаковича, М. Колесси, С. Людкевича, В. Барвінського, І. Шамо, поета Д. Луценка, співаків С. Крушельницької, О. Мишуги, Д. Гнатюка, фольклориста Г. Хоткевича, артистичного подружжя Івана та Марії Миколайчуків, художниці О. Кульчицької допомагають глибше зрозуміти значущість цих визначних постатей. Читачі, які цікавляться історією хорового мистецтва України, знайдуть чимало відомостей із життя О. Кошиця, Н. Городовенка, П. Муравського, О. Мінківського, А. Авдієвського, А. Пашкевича, дізнаються про драматичну долю фольк-опери Є. Станковича «Цвіт папороті», поставленої 1978 року хором ім. Г. Верьовки (с. 166). А ситуація, викликана політикою тодішнього міністра культури СРСР К. Фурцевої, коли ліквідовували пересувні театри, обласні хорові капели й ансамблі пісні і танцю (с. 110–113), волею-неволею асоціюється з нинішніми непростими часами.

Як і належить, чимало сторінок автор присвятив Гуцульському ансамблю пісні і танцю, якому віддавав душу й серце. Тут й історія колективу, й епізоди творчого процесу, коли доводилося вкраплювати голоси танцюристок у палітру на той час однорідної чоловічої групи хору, скороченою волею партійного керівництва більш ніж удвоє, й емоційне піднесення всіх без винятку учасників, коли 1964 року звернулися до благодатного джерела щедрівок та колядок і вперше в Україні винесли їх назагал (с. 118). Як теза-антитеза сприймається

шалений успіх ансамблю в себе в краю, Києві, Москві та багатьох республіках колишнього СРСР і тавро «невїзного», коли на поїздку до «братньої», як тоді казали, Румунії «дозволу на виїзд за кордон не дали найкращим солістам» (с. 124).

Митець увів читача у святую святих — власну творчу лабораторію детально описав непідвладний розумові процес творчості, передав стан, коли писав «Вівці мої, вівці», «Гей, Карпати» (с. 98–103). А у створенні сюїти «Опришки Олекси Довбуша», зізнається, допоміг сам І. Франко, тобто його слова: «Хто був недавно князем і владикою тих гір, орлом того воздуха, оленем тих борів, паном тих панів аж ген по Дністрові води? Довбуш! Перед ким дрижали смілі і сильні, корилися горді? Перед Довбушем!» (с. 125).

Щире, добре слово автор знайшов і для кожного зі своїх колег, помічників. Проте, чи не найтепліше висловився про хореографа В. Петрика: «...це Богом даний талант-самородок, який увібрав у себе всю чарівність і принадність гуцульського народного танцю» (с. 129) і «феноменального» сопілкаря В. Попадюка: «...зітканий з отих неперевершених гуцульських мелодій і ритмів...», що «...вмів своєю сопілковою мовою багато розповісти про чарівність карпатського краю! Його гра нагадувала то дзюркотіння маленького струмочка, то таємний шепіт задумливих смерек, то свист високогірського вітру, то клекіт бистрого Черемоша, то шалені виверти польоту шуліки» (с. 133–134). Пам'ятає його ще п'ятнадцятилітнім, коли той уперше переступив поріг Гуцульського ансамблю, пам'ятає і по цей день Василеву іскрометну, умить придуману «коломейку»:

*Ой, на Мишин доріженька,
На Мишин, на Мишин,
Ніхто такий не фاینенький
Як Михась Гринчишин!*

Усе життя М. Гринишина нерозривно пов'язане з рідним краєм. Хоча майже сорок років мешкає в Києві — він і в столиці зали-

шається покутянином. В якому б товаристві не був — завжди з його вуст лине рідна співанка, бо серце пульсує в такт зі своїм народом.

В «Аркановім колі» М. Гринишина зримо присутні легенди про створення рідного с. Обертин, барвистий ярмарковий гамір, сліпий лірник дід Андрусь, етнографічні замальовки про побут гуцулів, їхні обряди, убрання. А коломийки, уплетені в прозову оповідь, надали творові поетичності, пісенного колориту. У них — уся гама людських почуттів. Тут і тужливі, сповнені тяжкого людського горя:

*Ой прийшов я до села,
Ох село бідує,
І піп дере, і орендар,
І пан не дарує;
і в'їдливо-саркастичні:
Бодай пани пощезали,
Бодай поздыхали,
Бодай більше нашу кровцю
із нас не спивали.
і гонор гірської вдачі:
Ой не тото, браття, гуцул,
Що погуцуливи,
Але тото, браття, гуцул,
Що в горах родивси;
і ліричні:
Ішов Іван долиною,
А Ксеня горою.
Зацвів Іван роженькою,
Ксеня калиною;
і іскрометно-жартівливі:
Коломийка, коломийка
Та й коломийочка,
Кості би ся розсипали,
Якби не сорочка.*

У кожному рядку відчутна гранична простота й непідробна щирість автора. Подеколи він видається таким собі вуйком із народу — мудрим, розумним, усевидячим і всерозуміючим. Нерідко в загалом поважній, серйозній плин розповіді укралена комічна ситуація. У багатьох епізодах зримо простежується іронія, як наприклад, про ліквідацію магазинів у його селі: «Та,

нажаль, з приходом “визволителів” у 1939 році всі магазини були спустошені і “визволені” від великої кількості товарів» (с. 19). З теплотою згадав і власні дитячі витівки, коли, перевдягнувшись у лахміття і вдаючи із себе жебрака, прийшов просити милостиню у свого діда. Перша артистична спроба виявилася успішною, бо розчулений дідусь, навіть не підозрюючи, проник співчуттям до «чужинця» і виявив до нього неабиякі милосердя та щедрість. З гумором описав й епізод концерту в Кремлівському палаці: «...Треба було бачити, з якою радістю люди вітали ряджених, як веселилися. Кожен намагався “познайомитись” [...] Журавель спокійно ходив поміж ряди і смішно клацав своїм червоним дзьобом, а глядачі ніжно гладили його. Ведмідь, незграбно підтанцювуючи, “залицявся” до жінок і намагався обняти їх, що викликало веселий сміх і регіт. Та вже найбільше бешкетувала непосидюща, шкідлива коза. Вона то боролася когось рогами, то сідала поруч і просила якихось ласощів. А один темношкірий студент, перелякавшись кози, “відкупився” від неї п'ятдесятьма доларами. Правда і до цього часу ми не знаємо скільки заробили й інші колядники...» (с. 120).

Михайло Петрович продемонстрував витончене володіння літературним словом. Однак інколи тканина мови помережена галицькими покутськими й гуцульськими діалектами, що нагадує мову І. Франка, В. Стефаніка, С. Пушика. Так, коли автор звернувся до зустрічної жінки, напитуючи чоловіка, який би знав безліч коломийок, вона йому духмяною гуцульською говіркою відповіла: «Йой, панночку, що цей дідо вже вам заспіває, та воно вже таке старе, що з нього гриби ростуть. Бігме правду вам кажу» (с. 173).

В «Аркановім колі» читач має можливість ознайомитися зі взірцем професійної мистецької критики — рецензією московського кореспондента канадської газети «Українське слово»: «Танець “Аркан”, який дуже люблю, я бачив на різних сценах, але так, як він був виконаний в Кремлівському театрі, мабуть не повториться. Глядачі були вражені цим тан-

цем. Зал буквально вибухнув оваціями, коли на сцену вийшли у яскраво-червоних сардаках, закосичених кольоровим пір'ям крисанях і цяцькованих постолах дванадцять красенів-гуцулів. Вони стали в коло. Якось ніби незграбно взяли один одного за плечі. Розгойдуючись, коло з кожними кроком, разом з музикою, прискорювало рух. Нарешті червоні сардаки шалено замиготіли, злилися в суцільну вогняну смугу і перед глядачами ніби спалахнула велетенська ватра, що наче виражала нестримну вулканічну енергію...» (с. 121).

У спогадах, ніби в сповіді, плін думки спокійний, виважений, на відміну від тих авторів, де за частоклом словесних викрутасів втрачається логіка розвитку, тут усе природно і зрозуміло. М. Гринишина завжди вирізняла ви-

сока культура, шляхетність. Оповідь відверта і чесна. За ємкими деталями, неначе в романі, виразно простежується другий план. В уяві читача зримо постають підліток, юнак, студент... Викликає повагу до автора й те, що він із пошаною згадає всіх своїх учителів — від шкільних до консерваторських і, що трапляється вкрай рідко, бачить усе краще в роботі його попередників у Гуцульському ансамблі (Я. Барнич, Д. Котк, В. Пащенко) та послідовників (Б. Дерев'яно, І. Легкий, П. Князевич). І дає настанову: «Дай Боже не схибити з цієї праведної дороги і наступним керівникам» (с. 137).

«Арканове коло» М. Гринишина тонко і ненав'язливо підводить читача до осмислення сутності земного буття, нетлінних цінностей, вселяючи віру в добро і справедливість.

ЯКИЙ «ЛЮДСЬКИЙ ВІК»?

Век человеческий: Кубанские народные сказки, притчи, предания, анекдоты, бывальщины и пословицы / Сост., подготовка текстов, вступ. ст., перевод на русский, английский и украинский языки, примечания и общая редакция В. Пукиша. — Ростов-на-Дону: ООО «Медиа-Полис», 2007. — 196 с., ил.

Оксана Шалак

Записувач і впорядник Володимир Пукіш означив «Век человеческий: Кубанские народные сказки, притчи, предания, анекдоты, бывальщины и пословицы» як видання науково-популярне¹, наголошуючи, що збірник адресовано широкому загалу, і пояснюючи, що наукові принципи в такому разі передбачають відхід від чіткої «фонетичної / фонематичної транскрипції». Однак зразки усної прози, що ввійшли до збірника, виявляють ґрунтовне наукове осмислення матеріалу збирачем і впорядником: не тільки плідні текстологічні, а й едиційні тенденції, характерні для методики В. Пукіша.

Видання кубанської народної прози — одне з небагатьох, яким репрезентовано фольклор населення Кубані: нащадків запорозьких козаків та липован — російських старообрядців, котрі переселилися на Кубань із румунської

дельти Дунаю. У передмові упорядник засвідчив глибоку обізнаність із теоретичними здобутками в царині усної прози, в історії краю, а також прагнення долучити широке коло читачів до неповторного світу кубанської казки, притчі, прислів'я.

Характерною особливістю методики фіксування та видання народної прози з Кубані є пильна увага записувачів до оповідача, про що свідчать докладні примітки й паспорти, подані до зразків: «Людський вік. Зап. Юрієм Алмазовим у ст. Саратовській від своєї бабусі Євгенії Яківни Шило (1910 — 2002 рр.), уроджені Компанієць (чи, як казали в станиці, — Компанійцівни)»². Далі автор коментарів подав слова збирача про оповідачку, вказавши на джерела її репертуару та мову: «Бабуня знали безліч пісень, приказок, казок, мова в них була “чисто чорноморська” — діалекти Середнього Подніпров'я,